

САНА ОЛОХ

ХАБЫАТ
1931 СЫЛ АЛТЫННЫ
15 КҮНҮТТЭН ТАХСАР

№№ 99—100
(8544—8545)
СУБУОТА
2000 сэл
Балабан ыйын
2 күнэ

ЧУРАПЧЫ УЛУУХУН ХАБЫАТА

УЛУУС ДЬААЛТАТЫН СУБЭТИН МУННЬАБА

Атырдыах ыйын 30 күнүгэр улуус дьаалтатын субэтин ыйдаабы мунньаба буолан ааста. Мунньабы баһылык А.А.Шадрин салайан эиттэ. Барыта 6 болпуруос көрүлүннэ.

Бастакынан "Олохтоох бюджетка дохуоту киллэрингэ төлөбүрдээх өгөлөрү өгөрүү туһунан" болпуруоһу улуустаабы финансовый управление туруорда. Информацианы В.В.Саввин өкөрдо. Төлөбүрдээх өгөлөрү өгөрүүнү тэрийэн олохтоох бюджетка дохуоту киллэрингэ хас бириднэ нэһиликтэринэн былаан тирээрдилибит. Дохуот хамнастаах чааһыттан уратыны нэһиликтэр сүрүннээх уу баһар массыына, автобус, трактор өнөтүтүн, олохтоох телебиирлэри тэрийэн, баанньагы үлэлэтэн, араас культурнай дьаалаллары ыттан итинэ баар сиригэр эргизэн тоңкаларыттан хомуйан киллэринкэлэр эбит. Сыл сэттэ ыйын түмүгүнэн былаан 956 тыһ.40 солк. эбитэ, күн бүгүнү туругунан 62 бырыһыан туолбут. Ол курдук, Алаһар нэһиликтэ 46 тыһ. 600 солк. былааннарын 55 тыһ. толорбут, бологурдар былааннарын 13 бырыһыаннаһарбыттар, Соловьев нэһиликтэ 58 тыһ. 300 солк. түһэриллибитин 60 тыһ. толорбут. Бу болпуруоска Сылаах уонна Хатылы нэһиликтэрин баһылыктара И.В.Башарин итинэ У.Н.Атласова иһитинэрдиһэрэ буолла. Хатылы нэһиликтэ былаанын 92 бырыһыан толорон иһэр эбит. Манна төлөбүрдээх өгөнү өкөрүү автобустан, олохтоох телевидениеттан, культурнай дьаалалартан ону таһынан докумуоннары көрөкөһүлэһитинэн кириэр. Кирибит үбү барытын касса туттаран иһэллэр эбит. Ол эрэри сороһор тутатына дьаалаларга ыктаран, касса нөҥүө аһарбакка утарынан туттуу биридиһээн түбэлтэлэрэ бааллар эбит. Оттон Сылан нэһиликтин былаана 29 тыһ. 200 солк. сыл абыс ыйын түмүгүнэн 8 тыһ. 90 киллэрбиттэр.

Маны баһылык И.В.Башарин ытыллар үлэһэ өтчуот мөлтөһүнэн быһаарда. Ул кириитин-тахсытын дьаалатын бэрийиэхтээх бухгалтерия үлэһиттэрэ сайынны уопускаларыгар сымдыаллар, онон докумуон ситэ-хотто чөкөтүллэ илигин эттэ. Ол курдук, техника өгөтүн баанньах үлэтин курдук сүрүн үлэлэр өтчуоттара түһэ илик

эбит. Тыл этиилэргэ сәбиэт чилиэттэрэ төлөбүрдээх өгөнү өкөрүүгө сөптөөх техника суоһун эбэтэр баар да буоллаһына олус мөлтөһүн бэлиэтээтилэр.

—Бири автобустаахпыт, онон харчылаһабыт. Трактор оскуола оттон уу баһар массыына ЖКХ киһинэрэ, аны культурнай дьаалалартан кирибит кулууп бэйэтин управлениеттар өтчуоттуур, мизэх иликтэ туһууһу туох да суох. Онон, сир нолуогун хомуйарым таһынан, өгө өкөрөн бачча харчыны киллэрдим дириһ кэмни,—диэтэ Төлөй баһылыга И.Н.Аммосов. А.А.Шадрин бу болпуруос бэбиэскэттэн уһуллубакка, инникитин даһаны болбомото киһингэр туруоруллуобун тоһоһолоон бэлиэтээтэ уонна аһар-суоттаан үлэлээн, кооператив үлэтин көдүүстээхтэ туһанан, үлэрыноһун, өгө рыноһын тэрийиһгэ үлэ ытыллыахтааһын эттэ.

Общественнай бэрээдэги бөһөргөтүүгэ Сылан нэһиликтин дьаалтатын ыктар үлэтин туһунан баһылык И.В.Башарин иһитинэрда. Сылан—улууспут бири улахан нэһиликтэ, манна 1189 киһи олорор. Арыгы иһэн бааран общественнай сиргэ сылдыбы 30 түбэлтэ тахсыбыт, ааспыт сылга 20 эбит. Бу дьыл абыс ыйын көрдөрүүтүнэн түөрт холубунай буруй өнөһүлүбүт. Күлүгээннээһин сэттэ түбэлтэ бэлиэтэммит. Общественнай бэрээдэги харыстааһынга нэһиликтэ иһитин комиссия тэрийбиттэр, урукку сыллар үгэстэрин сөргүтэн таһаарысты суут диһи өнөрбүттэр. Ону сэргэ 12 киһиттэн турар народнай дружинаны тэрийбиттэр—бу барыта олохтоох баһаарынай дело байыастара. Киһилэр участкавой милиционерга көмөлөһүлэр, ыгырыларга сымдыаллар. Участковай инспекторынан Н.А.Макаров үлэлиир. Киһиэхэ көмө быһытынан УАЗ массыына сымарылыбыт. Ычаттары кытары үлэһэ общественнай төрүккэ инки киһи нөһөрүүска бэрээдэгинэн сымдыар, бастайааннай үлэлэһчэн суох. Онон бу өтүгэр улуустаабы ычат управлениета эмэс үлэлэһэрэ наада буолбут. Общественнай бэрээдэги бөһөргөтүүгэ үлэ бири сүрүн хайыскатынан чөл олоһу пропагандалаһын буолар. Маныаха үлэ оскуоланан итинэ общественнай түмсүүлэринэн

төрөппүттэр комитеттарынан, иһэлэр, аһалар Сүбэлэринэн, түөлбөлэринэн барар. Арыгы иһэр дьону кытары үлэлэһаллар. Ол түмүгэр 10-дэ киһи эмиттибит. Дьарыктаах киһи чөл олохтоох буоларын чорботон оскуола өгөлөрүн туһалаах дьарыгынан хабыы—кыһынны үөрэһи таһынан спортивнай дьарык, сайынны өтүгэр үлэ-сынныалаа лааһырдар, дьиз кэргэн биригээдэлэрэ тэриллэн үлэлэһбиттэр. Бу болпуруоска тыл эппит улуус баһылыгы солбуйааччы И.И.Яковлев ытыллар үлэ үтүө өрүттэрин (участковай инспектор Н.А.Макаров кыһамнылаахтык үлэлиирин, ДНД-ны табыгастаахтык туруорбүттэрин, түөлбөнэн үлэни, общественнай Сүбэлэри) бэлиэтээн туран, бэрэбиэскэ түмүгүнэн бу дьыалаһа көстүбэтин ыйда. Ол курдук, чөл олоһу киллэрингэ нэһиликтэ тэрилтэлэрин кытары дуоһабардастыбит диһи тыл таһаар эрэ бар. Общественнай бэрээдэги бөһөргөтүүгэ туһаайылыбыт дьаалалар былааннара, программалара суох, маныаха сыйыһаннаах мунньахтар бөроһоһуоллара өнөһүлүбүттэр. Бу барыт үлэ ситэ-тэ суоһун таһынан системаламаттарын туһулуурун бэлиэтээтэ.

Культура управлениетын бухгалтериятын ревизиялаһын түмүктэрин туһунан финансовый управление начальнига М.М.Окопешников иһитинэрда. Чакыр нэһиликтин баһылыга А.М.Кириллин улуус дьаалтатыгар үлэһэ аһамытынан, Чакыр нэһиликтэ схода уонна уопсай мунньаба баһылыгынан Иннокентий Афанасьевич Филипповы талытын би-гэртэтин буолла.

Дьаалата Сэбиэтэ бу болпуруостары сэргэ Саха Республикага суверенитеты ыһыммыта 10 сылын бэлиэтир дьаалалар былааннарын итинэ Чурапчы улууһун бочуоттаах гражданина, СР культуратын үтүөлээх үлэһитэ Г.Д.Ефимов аатын үйэтитини туһунан болпуруостары көрдө. Бары болпуруостарынан туһааннаах быһаарылар ыһыллылар.

Р.СИБИРЯКОВА.

Хаартыскаларга: Чурапчы алын сүһөх оскулатыгар биһи күнүгэр аһамыт маһнайгы чуораан чугдаарда.

С.А.Новгородов аатынан Чурапчы орто оскуолатын 5"а" кылааһыгар (салааһаччы О.Г.Полова) кылаас чаһа.

Сага үөрэх дьылынан!

Ытыктабыллаах учууталлар, иһтэһчилэр, күндү төрөппүттэр, өгөлөр, эһигини барыгыһан сага үүмүт 2000-2001 үөрэх дьыла саҥаламмытын иһитик-истигник эбэрдилибит.

Ааспыт үөрэх дьылыгар улуус үрдүнэн барыга 5256 өгө үөрэммиттэн үөрэһэр ситиспитэ 99,8%, хаачыстыба үөрэммитэ 42,5%, таһыһыт. Ситин-хотуу аттестатын ылар экзаменнар түмүктэринэн 2 өгө кыһыл көмүс медалынан, 9 өгө урун көмүс медалыстарынан буоллулар. Улууспут оскуолалара, уһуйааннара өгө үөрэтин-иһитини курдук уустук, мындыр уонна сыраллаах үлэ-лэрин үгүс ситиһиннэрдээх түмүктээтилэр. Ол курдук, нуучча тылыгар Лена Торгунакова (ЧУГ) Смоленскага буолбут Российской очнай олимпиадага ситиһиннээхтик кытына, гимназия 4 үөрэнэ-эһитэ омук тылыгар республикатаабы олимпиадага чабылхайдык кытыннылар. Сылан ырыаһыт өгөлөрө Санкт-Петербурга, Москвага ырыа конкурстарыгар, "Күөрэгэй" образцовый ансамблин өгөлөрө "Российская восход" фестивалыга ситиһиннээхтик кытыннылар. Республика хамаандатын састаабыгар кириэн бастын спортсменнарбыт "Азия өгөлөрө" Аан дойдутаабы спортивнай күрэхтэһиннэргэ үрдүк көрдөрүүлэниилэр. Ол курдук, 100 харахтаах дуобакка Д.Постникова (ЧРО-СИО), суурүүгэ К.Тоголев (ЧСШ), П.Полов (ЧРОСИО)

кыһыл көмүс мэтээл хаһаайынарынан буоллулар.

Сайын устага 22 үлэ-сынныалак киһинэригэр 54 лааһыр үлэлээтэ. Манна барыга 2610 үөрэнээччи сырытта. Үчүгэн үлэлээхтэринэн бэлиэтэһит "Тойтоон" (сал.И.Г.Макаров), Чакырдаабы "Дьору" (сал.С.И.Михайлова), "Кустук" ОРЭЧК (сал.Н.И.Протодьяконов), "Маарыкчаан" (Дирин), "Хочуута", "Хонго" (Сылан) үөдэ лааһырдары.

Быйыл сайын үөрэхкэ кириин түмүктэрэ куһаана суохтар. Ол курдук, 399 выпускник бүтэрбиттэн 187 өгө үрдүк үөрэхкэ киридилэр. СР Президентэ М.Е.Николаев уурлаһынан 1999-2000 сыллар өгө уонна өгө спордун сылларын биллэриһэн элбэх сага саҥалааһынар ытыллылар. Правительство, үөрэх министрствота үөрэхтэһин сайдытыгар улахан соругу турустар. Ол курдук, араас типтээх оскуолалар, орто уонна үрдүк үөрэх тэрилтэлэрэ аһыллылар. Улахан ситиһинэн буолла: Одуулуунга школаһыһа, улуустаабы гимназияда СГУ ИФ-тын уонна Нерюнгригаабы филиалы колледжнай бөлөхтөрө аһыллылар.

Сага үөрэх дьылыгар улуустуу бары учууталларыгар, иһтэһчилэригэр үлэһиттэр үрдүк ситиһиннэри, дьонун доруубуһу, дьолу-соругу баһарабыт.

Улуустаабы үөрэх управлениета.

А. ЗАХАРОВА.

Ыччат проблемата

Общественная-политическая блок түмсүүтэ

Атирдыах ыйын 24-28 күннэригэр Мындабаайыга "Кустук" экологической лаавыр базатыгар "Илин энэр — 2000" дьэн ыччат общественной-политической блогун төрдүс дьаһала буолан ааста. Чурапчы улуусун ыччатын управлениета (начальник А.А.Захаров) кэрэ көстүүлээх Кыыс Амма кытылыгар иккис сылын илин энэр ыччат түмсүүтүн тэрийдэ. Мэнэ-Ханалас, Таатта, Тэмпо, Уус-Алдан, Чурапчы ыччаттарын делегациялара кэлэн, барыта отучча буолан спортивной ориентированнеба, эстафетага күрэхтэс-

тилэр. Итини таһынан, лаавыр базатын тупсарыыга биер күнү толору анаан ремонт үгүс үлэлэрин ыыттылар, бөх ыраастаатылар, саһаан туруордулар. Күн аайы төгүрүк остуол тула түмсөн билиини кэмгэ ыччаты саамай долгутар үгүс болуурустары дүүллэстилэр. Холобур, үөрэхтээх, дьарыктаах буолуу, чөл олох туһунан ирз-хоро кэпсэтиилэр. Бу түмсүүгэ Дьоксуускайтан ыччат министрствотытан В.М.Ажигалова, "Эдэр саас", "Молодая пресса" хаһыаттар корреспондентнара кытыыны ыллылар. Ура-

ты түгэниин Мэнэ-Ханалас улуусуттан Айыы үөрэбин тарбатааччылар И.А.Афанасьева, Т.Д.Лукина кэлэн ыалдьыттааһынара буолла. Кинилэр итэбэл, сир-туом күннэри олох ирдэбилэ буолбутун туһунан олохтоохтук кэпсэтиилэр.

Бу түмсүү үлэтэ эһилги үлэ былаанын торумнааһынан, резолюция ылынан, бу ылыллыбыт дьаһалларга ыччаты ыкырынан түмүктэнэ. Бизс пуунаах ыччат резолюциятын ылыллынылар. Онно киэрэллэр "Илин энэр — 2000" блок туһунан сырдатар про-

погандалыыр үлэни ыыты, 2001 сылга илин энэр улуустарыгар ыччат тутар эгэрээтэрин тэрийини уонна сир-майгы сатарыйыта үксээбинтэн, ыччатка Айыы үөрэбин тарбатыыга үлэлэһи, ону таһынан, күөх тыабытыгар шёлкопряд үөн тарбанан айылба айгырааһына күүһүрбүтүнэн, олохтоох дьаһалтаны кытта таһаар үлэлэһи, итинэн айылба харыстабылын оскуолага предмет быһытынан киллэрини туруоруустулар.

"Илин энэр — 2000" ыччат общественной-политической блогга, улууспут ычча-

тын управлениета Мындабаайы нэһилиэгин баһылыгар М.Г.Кожуровка, "Кустук" экологической лаавыр начальнигыгар Н.И.Протодьяконова, үлэһиттэргэ З.А.Трофимовага, М.Н.Сергеевага, А.К.Саввинага, нэһилиэк ыччаттарыгар Р.Дьячковага, К.Николаевага, В.Павловка, С.Федоровага күүс-көмө, тирах буолбуттарыгар махталларын тирдэллэр.

М.ЗАХАРОВА.

Чурапчы сэл.

Оскуола олоҕо

САГА ОЛОХ КҮҮҮНЭ

Балаган ыйын 1 күнэ — били күнэ. Бу күнтэн улууспут киинигэр, нэһиликтэргэ сана үөрэх дьыла сабаланаан оскуолалар сырдык ааһынара тэлэчи аһыллар. Хас бири-ди киһиэхэ үөрэх бастакы күнэ туох эрэ ураты, олус кэрэ, сырдык, чабылхай өйдөбүлү хаалларар. Сайын сыннааһыт, сэнэ эбиммит оболор сибидэй кырааска, сибидэй дьөрбөтүн сытынан туолбут кизг-куог кылаастарынан тарбаһан билин-көрүү кизн аартыгын устун айаннара сабаланыа.

С.А.Новгородова аатынан Чурапчы орто оскуолага улууспутугар биер саамай улаханнара буолар. Быйыл манна 5-11 кылааска диэри барыта 800 оҕону 80 учуутал иитиэ-үөрэтиэ. Сага үөрэх дьылын хайдах көрсөн эрэлэрин туһунан үөрэх чааһын сэбидэссэһин Т.В.Павлова кэрсөн кэпсэтиит.

Быйылгы үөрэх дьылын көрсө хас сүл аайы буолар бастах өрөмүөннэр ытыллынылар, о. э. кырааскалааһын, исбизскэлээһин, мизбэли сакардыы, сууһу-со-туу уо.д.а. Кылаас салаааччылары кабинеттарын төрөппүттэри көмөлөһүннэрэн онордулар. Быйыл учууталлар олорор икки квартираларга уолсай дьизэлэрэ үлэбэ киридэ, икки этээстээх эргэ оскуоланы көтүрэн, бастакы этээһин өрөмүөннээн мастерской окостор былааннаахпыт.

Кадынан толору хаачылыныныбыт, арай билиини туругунаан история учуутала суох. Онтон учебник чааһыгар мөлөхтүт. Министерство ытытар учебниктара, биллэн турар, хас биридикс оҕо барытыгар тийбэттэр, ол иһин оскуола библиотекатын үлэһиттэрэ төрөппүттэртэн 60-нуу, элбэх оҕоолоох ыаллардан 30-туу солкуобай харчыны хомуйан тийбэт учебникты атылаһы тэрийбиттэрэ. Онуо сорох төрөппүттэр ситэ-хото биэрбэккэлэр учебниккыт 80 % эрэ тийэр. Быйыл эмиз үөрэх министрствота дотация харчы көрөн, босхо да буолбатар, оболорбутугар чэпчэки сыаналаах итин аһылык көрүллүө. Ону таһынан, бэйэбит кэтэх хаһаайыстыбабыт, пришкольной учаастаккыт үүннэрбит обуруот астарын: огурсуну, помидору тууһаан, кортуппуйу, сүбүөкүлэни,

моркуобу, редискэни, укрупбу онтон да атын аска туттулар тутталары хаһаанан эбизскэ оностобут.

— Тамара Васильевна, ааспыт үөрэх дьылын түмүгүнэн хас оҕо үөрэххэ киридэ, туох ситиһиллээһинигэр?

— Оскуолабыт коллектива эдэр, орто сааһа 35, улахан анараа үрдүк үөрэхтээхтэр. Учууталларбыт сыалларын-соруктарын сөпкө туруорунан, оҕо оскуоланы бүтэрэн олоххо бигэ эрэллээх, толору билиилээх, сөбүлүүр идэлээх тахсарыгар күүскэ үлэлиилэр. Ол түмүгэр, былырыныгыттан үөрэххэ кириин сүрдээһин үрдээтэ. 1999-2000 үөрэх дьылын барыта 80 оҕо бүтэрбиттэн 60-на үөрэххэ туттарыбыта. 35 оҕо үрдүк үөрэх тэрнитэлэригэр кириэн, СГУ, тыа хаһаайыстыбатын академиятын студентнара буоллулар, онтон 15 оҕо орто анал үөрэхтэргэ, колледжтарга, арыах оҕо СПТУ-ларга киридилэр. Билигин даһаны экзаменнарын туттара сүлдээр оболор эмиз бааллар. Уолсайынан, үөрэххэ туттарыбыт оболортон бизс эрэ оҕо кирибэтэ. Биһиги оскуолабыт базовый буолан, сэлэһинэ араас социальнай балаһыанньалаах оболоро үөрэнэллэр, онон үөрэххэ кириин үрдүк бырыһыана хайдах да кыаллыбат. Үөрэххэ кириингэ бэлэмнээбит, көмө, сүбэ-ама буолбут учууталлары: математик А.С.Парфенованы, биолог А.А.Пикигинаны, химик В.И.Егорованы, биолог А.С.Яковлеваны — бэлэтиэххэ наада. Итини таһынан республиканскай таһымнаах конференцияларга, конкурстарга ситиһиллээхтик кытталлар. Ол курдук, В.Е.Макарова математика, В.Д.Попова СР отличнига, история, С.Д.Попов история, Т.М.Пестерева үрдүк категориялаах, сага тыла уонна литературата, М.С.Слепцова Россия отличнига, биология, Д.П.Коркин информатика уо.д.а. учууталлар былырыныгы үөрэх дьылын түмүгүнэн үчүгэй үлэлээхтэринэн биллэллэр.

Оболорбут сүрдээһин ситиһиллээһиннэр. "Кэскилгэ хардыы" республиканскай, "Башаринскай аабылар", "Маарыкчаан аабылар" улуус иһинээһи конкурстарга Катя Кусурсуэ (салайааччы төрүт культура учуутала

М.П.Заболоцкая), Надя Матвеева (салайааччы сага тылын уонна литературатын учуутала М.А.Борисова), Лена Максимов (салайааччы математика учуутала В.Е.Макарова), Люба Янцен (салайааччы история учуутала В.Д.Попова), Саргы Сивцева (салайааччы химия учуутала И.А.Чичаева), Ника Аммосов (салайааччы нуучча тылын учуутала О.Г.Попова), Гоша Макаров (салайааччы математика учуутала В.Е.Макарова) ситиһиллээхтик кытытыттар. Улууска ытытталар олимпиадаларга бары предметтарга бириэстээх мизстэлэргэ тиксэн сүрдээһин үөрдүсүттэр. Онтон культура өттүгэр "Күөрэгэй" ансамбылбыт "Полярная звезда" республиканскай арыа күрбэр төрдүс сылын лауреат аатын ылбыта. Р.Р.Саввин уһуйбут оболоруттан төрт оҕо культура колледжыгар, музыкальнай училищегар үөрэххэ киридилэр. Бу барыта, биһиги оскуолабыт культура уонна наука эйгэтигэр тардыһытын түмүктэрэ буолар.

— Быйылгы үөрэх дьылыгар үөрэтин, итин хайыскатыгар туох сага уларытыы баарый?

— Үөрэхпитин гуманитарнай, математическай, естествоһу кылаастарынан наардаан үөрэтэбит. Манна оболор сүрүн үөрэхтэрин таһынан профилларын дитринэтэн үөрэтэллэр уонна сүрүн үөрэх таһынан эбизтэ кэнэ эбиз дьарыктаналлар. Быйылгыттан лаборатория-оскуолга буолуохтаахпыт, ол аата Дьоксуускайдыа педагогической институт лабораториятын быһытынан кафедраларынан араасхан үлэлиилит. Педагогическай кылаас дьэн аһыллан оҕону итэр-үөрэтэр өттүгэр дитринэтэн үөрэтээхтэ. Лаборатория-оскуола буоларбыт докумуоннарын былырын саас толорбулут. Оскуолаба манньк хайысхалаах оҕону итин-үөрэтин, биллэн турар, оҕо кэлэһи өттүгэр идэтин сөпкө таларыгар улахан көмө буолара саарбаа суох.

Сага үөрэх дьыла үүммүтүнэн бары учууталлар, оболору эбэрдэлиибит, үлэлэрбит, үөрэхтэригэр үгүс ситиһиллэри баарарыт.

Кэпсэтэ С.БОРИСОВА.

Норуот эмчитэ. Ити тылы иһиттэххэ, айылбаттан айдарылаах, ураты талааннаах, бэйэбит испититтэн тахсыбыт сага эмчиттарын саныы түһэрбит чуолкай. Кинилэр тус-туһунан ньымаалаах, суоллаах-иистээх буоллааччылар ээрэри, бары бири тутуһаллар — ол ыарыһаһытүтүсүдүү. Мин ону-уу дьонтон биридэстэрим — Г.С.Рожин туһунан кэпсээхпин баарарыт.

Гаврил Семенович 1945 сыллаахха сулумнас сүүрүктээх, кэрэ айылбалаах Алдан оҕуһу өкөйө олорор Уус-Алдан-улуусун Чэриктэйгэр кеннэру колхозтаах Семен Николаевич уон-

лунчугу күөрэччи көтөхлүтэ. "Туймаада" стадион аһыллыгыгар Ньургун Боотуру арыаллаабыта.

Гаврил Семенович пенсияга тахсан баран аны дьонун-сэргэтин араас ыарыһалартан, түктэри дьалыктан эмтээһингэ турумута. Сүрээһи, хаан баттаһынын, быар, үөс, нызэрбэ, сүһүөх ыарыһаларын, арыыга охтубуттары эмтээн үтүөрдэн махталы-баһыһыны ылла. Кини эмтээх оту-маһы хото туһанар. Дьыл кэмтээн көрөн тыһы-маары кэрийэн наадалаах үүнээһилэрин булалтыыр. Аһабыт отугар-маһыгар хайдах туһаныахха сөптөөбөр ре-

Сөдөх идэлээх дьон

Алгыстаах эмчит

на Вера Михайловна Рожиннага үтүс оболон күн сирин көрбүтэ. Ийэтэ дьонно-сэргэбэ Чэриктэй Бизрэтэ дьэн аатынан-суолунан биллэр, элбэһи абыраабыт эмчит.

Уол оҕо сааһа, дьэ, ити Чэриктэйгэ ааспыта. Кэлин Дүпсүн оскуолатын VII кылааһын бүтэрбитэ. Колхозка үлэлээн иһэн 1964 сыллаахха Советскай Армия кэпкэтигэр ыгырыллыбыта. Челябинскайга "Н" чааска (оччолорго ити чаг кистэлэнэ тутуллара) сулууспатын сабаллаабыта. Сулууспалыыр сылларыгар спортсмен быһытынан чулуутун көрдөрбүтэ, бастакы разряд нуорматын толорбута, туйгун сулууспага медалынан бэлэстэммитэ, командованиэ, төүрт төгүл махталы биллэрэн туран, чаас Бочуотун киингэтигэр киллэрбитэ. 1967 сыллаахха сулууспата бүтэн дойдутугар эргиллэн Борогон промкомбинатыгар стотлардаабыта. 1974 сыллаахха суолпардар курстарын бүтэрэн идэ ылбыта уонна "Якутводмелиорация" ПМК-гар пенсияга тахсыар диэри үлэлээбитэ.

Гаврил Семенович Саха АССР Верховной Сэбэтигэтин, ССКП обкомуттан хас да төгүл Бочуотунай грамоталарынан наараадалаабыта. Ус ыгыһыга селскэй сэбэт да-утатынэн быыбардаммыта. Аны комус-чут ааттааһыт, сценкага, пьесага да оһуһуур, өрүс иһин энгэринээһи ПМК-лар күрэхтэһиллэригэр гиряны анньыага тобус төгүл чемпиоһнаабыта. Мас тардыһар, теннистийр. Борогонно ытыллыбыт тыа сирин спартакнадаларын алгыһынан аһыта, сирин-уотун арылаабыта, спартакнада сабыллытыгар ку-

цетт суруйар. Онон дьон муһаахсыһыт, Гаврил Семенович атыттаран уратыта дьэн кини ыраах олорон айылбаны албаан кестүбэт күүстэр нөүгө ыарыһаха көмөлөһөр. Холобур, ким эмит аймаба дуу, чугас киһитэ дуу Саха сирин кайа эмит муһугар ыалдыа сытар буолларына, Гаврил Семеновичка кэлэн көмөлөһөрүгэр көрдөһөр. Эмчит ыарыһах туга ыалдыбытын этэн туран отун ытытар, эмтэһин сирин-туомун толорторор. Оччобо кестүбэт күүстэр ыарыһаха дьайаннар ыарыһытын ылгытыллар. Биер дэриэбинэлээх кырдыабаастара оболорун ытытан ити курдук эмтэнэлэр эбит.

— Оҕо эрдэхпиттэн, уон түөртэһхпиттэн, кистээн эмтиирим. Оччолорго бочуулааһа, дьон-сэргэ итэһэбэт өтгө күлүү-элэк тынара. Кэлин көгүл буолбутун кэнэ В.А.Кондакова кириэн аһаан-миннэн үөрэммитим. Эмтээбит дьонум 80-90 бырыһыаннара туһанар. Кинилэри куттаабакка, куттарын сүрдэрин аймаабакка, набыллык, нэһиллэрин, санааларын көтөһөн эмтиибин. Өтө көрөн балаһыанньатын билэн төлөбүрүн ылабын. Ардыгар олох да харда көрдөөччүм суох. Ыарыһах кыһалатын, кыамматын эмиз учуоттуохха наада.

Бар дьонум, бэйэбэ итэһэллээх буолуҥ, туохтан да санаабытын түһэримэн. Ууруммут сыалгытын толорго кыһаныҥ, кыһаһан кэмэлдэһин үтүктүмэн. Ыларыны уталыппакка эмтэһин. — диір норуот эмчитэ Г.С.Рожин. Алгыс баһа сыалан-нын!

С.НИКИТИН.

Чыаптара.

Сайынны үлэбит түмүгэ, сорукутарбыт

Оттоолуунга улуус үрдүнэн быйыл 30000 тонна от, 350 тонна снлэс, эбии аһылык быһытынан дула, ла-быкта, төрдүгэр астаах культуралар бэлэмнэнэһэтээх этилэр. Бүгүмү туругуна 32198 тонна от бэлэмнэнэн былаан туолла. Ол эрэри улуус үрдүнэн көбүлээнин усулуобуйата 33500 тоннаан тирдирлэн турара туола илик. Бирдүн нэһилиэккэ тирдирлибит былааны Хайахсыт 103, Чакыр 113, Төлөй Диринэ 109, Килэни 100,5, Бахсы 116,6, Арыылаах 100,8, Сылга 104,1, Чурапчы 110, 0, Түөйэ 100,8 бырыһыан толорон кэл-

лэр. Нэһиликтэр специалистара оттоолуунга таһынан эбии аһылыкка мытыллыбыт үлэлэр отчуоттарын эмиз түһэрэллэрэ ирдэнэр. Хас биридн чааһынай, бааһынай хаһаайыстыба төһө оту, эбии аһылыгы бэлэмнэ-битин таһынан кур отун салпааһа эмиз отчуоттаһахтаах. Күн-дьыл усулуобуйата үчүгэинэн, оттуур сир билсин да бүтэ илигинэн, снл тахсар оттуун хааччыныбыт дии санаабакка оттоолуун салгыы ыһтарбыт эрэйиллэр.

Чурапчы улуунун үрдүнэн 8657 гектар бааһыналаахпыт. Ааспыт сыл-га 48 бырыһыан бааһынаны туһамыт буоллахпытна быйыл эбэммит 71 бырыһыанга тиртибит. Туһата суох сытар бааһыналары быйыл улуус дьаһалтатын быһаарытынан чааһынай, бааһынай хаһаайыстыба-ларыгар төһөнү көрдүүлэринэн биэртэлээтибит. Манньык ба-лаһыанна инникитин да туһаныл-лаа. Киһи сиир бурдугун изнин бы-лырыһыттан 2 төгүл элбэттибит. Быйыл МТС базатыгар мэллэһэ ту-руоран киһи сиир бурдугун мэллэ-риэхтээхпит. Бурдук хомуура сабалана, 2644 гектар ыһылаахлы-тыттан 500 гектарыны быстыбыт. Үүнүүнү ыһыбыт 1 гектартан орто-тунан 12-ли центнер.

Бурдугу батарыга үүннэрэр эе-нолары кытары сөбүлэһэн нэһили-эннэбэ бункертан атыһылырга быһаары ыһыммыпыт. Эт, үүт тут-тарааччылар "Чурапчы" кооператив

нөнүө спраакаа олобуран төһөүөхтэрин сөл, оттон атыттар ту-та харчытыгар—биер киһилэтин 3 солк. 50 харчыга. Маны таһынан "Чу-рапчы" кооператив эмиз бурдук аты-ылыыр. Онон быйыл улуус иһигэр 600—650 тонна бурдугу атыһылатар былааннаахпыт, 1000 тоннаы "Туй-маада" ФАПК тутар.

Улуус үрдүнэн 26 хаһаайыстыба бурдугунан дьарыктанар. Үүнүү бый-ыл өссө үрдүк буолуосун сорохтор-бут агротехнологическай быраабы-лалары тутуспаттара атахтаата. Оттон сорох нэһиликтэрбитигэр олох да ыһыылара суох. Калар сылга нэһили-эк баһылыктара, сиргэ үлэһиттэрэ бу болпурдуһунан күөсү дьарыктанал-лара эрэйиллэр.

Сири, бааһынаны туһаныы бүтүүн Саха сирин үрдүнэн мөлтөх турукта-ах. Бу хайыскаа улууска 3 сыллаах былаан ыһыллан баһылыгынан би-гэрэммитэ. Быйыл элбэх минн трак-тор, ЛТЗ, МТЗ кэлэн улууска түнэти-линэ. Уһун болдохтоох кредиттар бэрилиннилэр. Улууслутугар 9 прези-денскэй базалай хаһаайыстыба, нэһилиэк аайы 2-3 репродуктивнай фермалары тэрийдибит. Манньык та-риммиттэр сири туһаныыга, үлэбэ-хамнаска атыттарга холобур буолу-охтарынаада. Холобур, Хатылыга 80-ча саастаах Н. С. Соловьев сага сайылык оноһунна, теплицатын кэнэтэр, бааһынаны улаатынчаран күрүөлүүр былааннаах. Оттон сүһүбүн үрдүгэр сылдыар сорох

дьоммут күрүөлээһиннэ харчы кэлэ-рин күүтэн хамсаамматтар. Государст-во биэрэр үбүн кэтэһинэһээр бааһыналары күрүөлээн-хаһаалаан буолдук үүнүүнү ситиһэллэрэ буоллар элбэх барсы ыһахтара турдаа. Сай-ылыкка тахсыбыт билигин да аһы-ах. Элбэх сүөһү дэриэбинэбэ мустан маччирэнгэр да үтүрүтэрэр, биэрэр бородуксуята кычыыр, дьон оло-рор түөлбөтин санитарнай туругар даһаны охсууну оһорор. Маныаха улуус үрдүнэн былааннаах үлэ мытыллара эрэйиллэр.

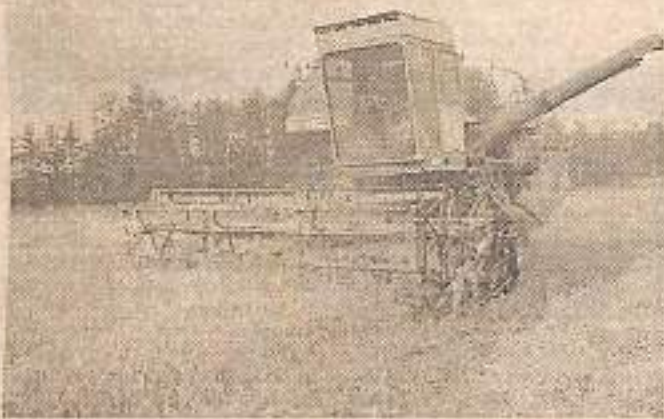
Улуус үрдүнэн быйылгы сылга 3800 тонна үүтү государствоба тутта-рар былааннаахпыт атырдыах ыйын түмүгүнэн туолла. Ити иһигэр потре-бобществолар 1270 тоннаы туту-лар. Правительствооттан эбии 500 тон-на үүтү тутарга улуус дьаһалтата гос-сакааһы ылла, онон бу үлэ салгыы мытыллар. Атырдыах ыйын түмүгүнэн биер ыһар ыһааха 985 кг үүт ыанна.

Тыа хаһаайыстыбатын үлэлэригэр быйыл сайынны үлэлэрбит куһаҕана суохтар. Улууслутугар тыа хаһаайы-стыбатын сайыннарыыга 5 сыллаах былаан ыһылан үлэли сылдыабыт. Ылбыт тэтиммитин ыһахтыбакка сал-гыы үрдүк таһаарылаахтык үлэли-иргэ улуус бары олохтоохторун ыһырабын.

К. ОКОНЕШНИКОВ,
улуус баһылыгын солбуйааччы,
тыа хаһаайыстыбатын
управлениетын начальнига.

Бурдук хомуура

"Көмүс туорах" күрээбэр

этэ. Быйыл күрүөлэрбитигэр капиталнай өрөмүөн ыһы-пыппыт, 2 км кэригин сагалыы туллулут. Онон быйыл бурдугу сүөһү, сылга тэпснэһэ тахсыбата. Маныаха харабылынан бырааппыт Дмитрий Ефремов үтүө суо-бастаахтык үлэлээн күнүтэ кэрийэн көрүүтэ, алдьаныы тахсыбыт түбэлтэтэтигэр өрөмүөннээн иһиктэ эмиз улахан оруолу оонньоото. Эбэ бааһыналарыттан бур-дукпутун таһарбытыгар Кын-даллыыр суолга туора сытар уулаах каналы туоруур муос-таны онордубут. Ити суолу-нан сылдыааччылар сайыны быһа бэрт ыраах сиринэн төгүрүһэн айаанан улахан-нык эрэйдэммиттэрэ. Онон билигин итинэн Кындал Бол-тоно икки ардыгар сылдыар техника барыта аһар.

Үлэһиттэрим бары даһаны үлэбэ опьттаах дьон. Бааһынайынан барыахпы-тыттан комбайммытыгар К. К. Капрынов, М. Н. Ефремов үлэлиллэр—бу идэни баһылаатылар. Бурдукпутун сыа-сим курдук тутан ыһы-лаалпытыгар таһыыга "Т-150" тракторга В. Р. Лигини-чэ, "МТЗ-82" тракторга Д. Н. Ефремов сылдыаллар. Убайбыт, наставникпыт Д. Д. Ефремов техникабыт алдьан-нарына өрөмүөннүүргэ тута-ах киһибит, араас ирбэ-та-арба болпурустарга сүбэһиппит-амаһыппыт. От-тон А. И. Монастырев сир оноһуутугар төһүү киһи. Бэй-эм үксүн булууга-талыыга, үлэ тэрээһинигэр сылдыабын.

Самай олуттарар, ыра-хан болпурустарбытынан комбайммыт эргэтэ, солярка-ны булууну буолаллар. Ком-байммыт сөбөтөх—ити үлэ-

ли сылдыар. Өссө бааһынай-ынан барыах иннинэ Бол-тоно нэһилиэгэ Горнай улууһуттан атыһылаһыта. Манна кэлэн үлэлээбитэ 9-с сыла, ангах төһө сыл сылды-йыбыта буолла? Эргэрэн эрэй-диирэ элбээтэ. Быйыл иккитэ улаханых алдьана сырытта. Түтүһүнэн туһанан Хатылы-таагы "Бааһына" АО коллек-тивныгар салпаас чааһынан көмөлөспүттэригэр барба махталбытын тирдэбит. Салпаас чаас булунарбыты-гар улуустаабы тыа хаһаай-ыстыбатын управлениета көмөлөһүн сөл этэ. Солярка булуунубу улахан уустуктар-даах, күннээһинэн олоробут. Эт-үүт комбината дуу, тыа хаһаайыстыбатын управлени-ета дуу бу дьыаланы сүрүнүүлэрэ буоллар олус туһалаах буолуо этэ. Билигин күһүнү хорутуубутугар со-лярка булунарбыт уустугур-

да. Бурдукпутун батарыыга "Агро" ситим иһинэн 50 тон-наба дуогабардаах этибит. Билигин элбэтэн 100 тоннага тиэртибит. Байыт нэһили-эннэбэтигэр улууска олох-томмут сыананан атыһылаах-пыт. Элбэи ыһыан баһалаах-тарга кууһунан комбайн бун-керыттан кутан дьэһитин таһыгар илдьэн сүөкээн биз-риэхпитин снл. Күһүннү тыалтан до-лгулдуулар "бурдук муора-тын" устун комбайн дьулурубатык устар. Киһи би-ир күрүс тыаһа үлэ музыката буолан иһиллэр.

А. СЛЕПЦОВ.

Хаартыскаларга: бурдугу быстарым. "Өрүүнэ" бааһынай хаһаайыстыбатын чилиэннэрэ.

Балаган ыйын күнэ-дьыла

Иһэр ыйга салгын орто температурата +4, +6 кыраадыс буолара сабадаланар. Бу өр сыллаах ор-то көрдөрүүлэртэн 1 кыраадыһынан намыһах бий-бастакы декадатын түүпү өттүгэр +2, +7 (тү-тон 0, -5 кыраадыска диэри тымныһааба, тоноруова. Күнүһүн +10, +15 сылаас, кэлинни өттүгэр +5, +10 кыраадыска диэри түһэрэ са-бадаланар. Ыйга 40-90 мм сөһүү түһэрэ күүтүллэр, бу урукку сылларга тэннээтээхэ үрдүк. Ый улахан онара ардахтаах, иккис уонна үһүс декадаба да-ардаах ардах түһүбэ, бүтэһик бизэ күнэ ардаба-хаара суох, кураан күннэр туруохтара.

Ю.И.Прошин, гидрометцентр начальнига.

"Өрүүнэ" бааһынай хаһаайыстыба Болтоно нэһилиэгэр биер самай ула-ханнара. Киһилэр сүөһү, сыл-гы нититин таһынан бурдугу үүннэринэн дьарыгырал-лар. Бу үлэлэригэр улууска бастык үлэлээһинэн буолал-лар.

Быйыл болтоно энэр бааһыналарга 180 гектарга бурдугу ыһыттар. Атырды-ах ыйын 20 күнүтэн от-тоолуунга үлэлэрин бүтэрэн бурдук быстарытын саба-лабыттар. Мин киһилэргэ тийэрбэр, атырдыах ыйын 27 күнүгэр, Чуораайыга эле-ас хоту бааһынаныгар үлэли сылдыаллара. Халлаан арда-ары турарынан, күн-дьыл былдыһыгар, кыл түгүһүнэн

үлэ-хамнас туһунан са-лайааччылар Николай Нико-лаевич Ефремов манньык кэл-сээтэ.

"Бурдук хомуурун "Эбэ" бааһыналарыттан сабалаа-быппыт (олохтоохтор бу ытык алаастарын таптаан, ха-рыстаан итинник ааттым-лар). Манна 70-ча гектарга ыһылаахпыт. Бүгүмү туру-гунэн 15 гектар кэригэ хаал-ла. Үүнүү снл үчүгэй. Бир-дии гектартан ортотунан 12-ли центнер кэригэ кэлэрэ буолуо. Ардах түспэтэбикэ бүтүн бүтэриэхпит. Ол кэ-ниттэн Өкөтөй, Мунур Үрэх, Араҕастаах, Күөх Кытах со-нуоктарыгар барыахпыт. Күн-дьыл туран биэрдэһинэ 10-ча хомугунан бүтэриэхпит

х х х

Мин хаһан барарар ыллыабым
Уерда эбэтэр курустук,
Холсоомун суруйан тахсыабым
Дьолуннук эбэтэр хобдохтук,
Улоххун онон барыабым
Сыыстаран биһтэр дьоллоохтук.

Маннык суолу талбытым
Бэйэм баам да буолбатах,
Оннук ини айдарбытым,
Биһаарбаккын — ол хайдах?

Арай билэбин туойарбын,
Атыннык сатамалпын.

х х х

Ырыата суох
Ылы-чыл олох
Ыла ыллар,
Ыарахан буолуон
Ылыына санаабалпыт.

Туйуга суох
Тубарсыйбыт олох
Туругура турдар,
Туупа-тумата тийибэт,
Туолката, амтана биллибэт
Аһылыкка тэннээрин
Аахайан, анааран ылбалпыт.

Холоһоно суох
Хомуолай олох
Холустук куустар,
Хобдох, кураххай буолуон
Холоһо даһаны санаабалпыт.

Кэлсээно суох
Кэлтэгэй олох
Кэлэн-тиксэн хааллар,
Кэрэгэй, курус буолуон
Кэмнээн-кэмнээйдээн ылбалпыт...

Ырыа, тойук, холоһон, кэлсээн
Ыыра сүтэрэ — издээн!

КЫРДЫАҔАНЫ ХАРЫСТААН!

Кырдыаһас киһи уйан буолар,
Кыраттан да уйуһуар.
Кыайтарна суоҕа хараһын уута,
Кыбыстарын умуннара.

Уолуһуйбат бэйэҕкэтэ —
Уоттуйбут таһас тэгэ,
Кэбирээбит сэлбэтэ
Кэбин кэтин эрдэҕэ.

Хайа, баһар, этиэхтэрэ:
Халыҥаатаба тириитэ —
Хас хаар, саныыр баттаан-сууһан,
Хас сыл тыала үрэн-сайан!

Оннук диэххэ сеп эрэри,
Обонноор атын, диннинэн,
Ордук чараас киһи ини,
Олох талкыта нимтэн.

Эниннэ тиксэн түгээн,
Эрэйи-муну эгэрдэһэн
Этинэн-хаанынан аһаарта
Эмнэирир сааһыгар тааида.

Ылынар эбэтэр онон аны
Ыларылаахтык барыны,
Урут бэрики аахайбаты,
Улаханна уурбаты.

Туох көрөрө суолталанар,
Билэрэ түөрэ сыаналанар,
Туран хаама сымдыара
Билигин дьолтон да аһара.

Өлүөр-сөлүөр табаарыһым
Уерэ даһаны көрсөөхтүүр,
Өрүү маннык салбамматын
Үчүгэйдик өйдөөхтүүр.

Онно истигэ, дыз, күлэрин —
Оҕо курдук көрүлүүр,
Эдэр, чэгиэн кимэрин
Эргиллэтин күлүмнүүр.

Сүтэн-оһон иһэллэрэ
Суру-куту баттыырын,
Сүрэх ону сэрэйэрэ
Сүрдээх суолун саныырын...

Кырдыаһас киһини, өйөөн-убаан,
Кытаатангыт харыстаан!

ДЫН САҔА ДЬАХТАРА

Дэлэгэй дууһалаах киһи дин,
Дьэбдэһэй, эйгин билэбин.
Чэйин да миннигэс эбитин,
Чэбдигин, күүсэ күүс эбэрин.

Бааргынан-суоххунан далбардаан,
Бараксан, кууптуттүү көрсөбүн,
Алаһа дьэбдэһини тардыстан
Ахтаммын кэлэбин өрүүтүн.

Күлэрин күлүүтүн күндүтүн,
Кэлсээнигэр эрэттэн кэрэтин,
Уоскутар уу наһыл мөрсүүнүн,
Айыһыт алгыһа минээрин.

Курдары көстөр эн ы-ыраас,
Унаһас, кизн, холку уйулаан,
Аһаһас арчылыыр чал-чараас

Саха литературатын 100 сыла

Россия Суруйааччыларын союһун чилиэнэ поэт Роман ДАНИЛОВ 65 сааһын туолуутугар

Сүрэбин бар дьонноор ананан.

Эйгин хайдах да мин ааттым:
Эдэһийбит, ийэбит, абээ дуу —
Кимиз да буолларын аймахтык,
Биһиккэ бигээбит, хаан-уруу...

Таһара түстээбит дын дьолбут —
Дээ маннык сахабыт дьахтара,
Эн баарын туһары аал уоллут
Кытаастар кыымнана туруоба!

ИЙЭМ ТИКПИТ ҮТҮЛҮГЭ

Ийэм тикпит үтүлүгүн
Илдэ сымдыаһым өрүү бүтүн —
Кэтиэхпин баһарбытым иһин,
Кэрнэс буолуо, кэбис, кэлик.

Кырдыан баран тигэх иһэ —
Кыракий субу үтүлүгэ
Сүрэбин сылааһын иһэрбитин
Сүтэрбэккэ үйэтийдик.

Хараһа-көһө мөлөөбүт киһи
Хайаан бачча бөрөөхтөөтө,
Хайһай, оттон, көстөр ити
Хабайыбыт кете-кете...

Күн баһата күүһүн түмэн,
Көрөр-хараһар үгэһинэн
Ытаахтаабыт кэһи тыһан
Ыраах аһтар уолун санаан.

Сиигин быһыһан эрбэһим
Силлэн быһыах да буоллар,
Мантан ордук суох дьэһим
Мааны таһас бэйэм туспар.

Кэми-дылы нөҕө түлэ
Күүһүрөн иһиз күндүтэ,
Куруук турдун үйэм устатыгар
Хоһум бастын долбууругар.

КҮӨХ!

Күөхтэн дууһа сынньанар,
Күөхтэн сүрэх сылаанныһар,
Күөх хонуунан, күөх тыһанан,
Күөх халлааным анныһан,
Күөх далбарга сууланан,
Күөх мөтүһүн ыймаһтанан,
Күөхтэн үөрэн, астыһан
Күнү-күннээн сырыттым,
Күлэн-үөрэн таһыстым.

Көөчүктэнэр күөбү мин
Көһүл кууһан турабын,
Дэлэгэйн, эки, бэрдий
Дэлэбинэ таптыбын!
Чэбдигирдим, уобурдум,
Чэмэлийэ тубустум.

Күн сиригэр киһи кэлэн
Күөх тэлэххэ түспүтүм,
Күөх от илэ үтүттэн
Көччөх буолан көппүтүм.
Күөх кырдалга оҕо сааһым
Күөлэһийэн аспыта,
Сип-сиһнигэс күөх ылыгым
Сирдээбитэ кизн аартыкка.

Элбэх саастар, сайыннар
Элэгнэһэн аастылар,
Элбэх күөбү ол ахсын
Эбэрдэһин көрүстүм,
Күөбү кытта араһсаммын
Күлүн мэлдьи сүөм түстүм.
Күөхтэн өрүү салгыбатым,
Күөххэ эбии ыллардым.

Хойутун мин сытыаһым
Күөх кырыһым аһыгар,
Хомолото суох барыаһым
Күөх тудалыыр томторугар...

СИБЭККИ ДЬЫЛҔАТА

Сибэкки намчы санныгар
мэлдьитин

Скэрэ да суох
элбэһи сүктэрэбит,
Нарын, ньамыны бэйэтиң
Наһаа даһаны көлүөбүт.

Дьоллоох түгэн кэллэр эрэ
Дуо киһини булабыт,
Тыһын быһары кэрэйбэккэ,
Тырыта-турута тардабыт.

Үөрүү үксэ ханна барыай,
Ол ахсын
киһи үрдүгэр түһэбит,
Күн иһинэн кэһиннэрэ
Олус кылгас үйэлиибит.

Кутурбан ыҕа ыллаһына,
Куруук киһинэн толунуабыт,
Хараасты, хомолто буллаһына,
Харах уутун киһинэн соттунабыт.

Сэгэригэр хайа уол
Сир симэһин уумматанан,
Хайаан да сибэкки доһулуол —
Хас сүрэх тэлтэһин ахсын...

Харысты-хараанный барбакка,
Харбааһыннаах дьөрбөнү,
Көппөх окко холуһа,
Көтөх мунунан үргүү-үргүү

Ый-күн ыһаһа оноробут,
Ытаабыт-сонотобут,
Кэрэ кестүүтүн кэбиһиһит,
Киргэ-буорга тэлсэбит.

Хайһамай, хараһыйыт иһиң —
Хаһан да маннык иһи диибин,
Сиртибэ буолар дьылҕатың
Сир-иһэ аһаан айбытың!

ТОН

Тон дыз.
Тон орон...
О, дыз, дыз —
Олох да олорон!..

Тон — аһың.
Тон чуумлу курдуурун.
Тон — сайын,
Тон мэлдьи, куруутун.

Тон — сылдьар ылдыкка,
Тон буолан барыта
Тонунан хаарыа
Туруоба хаһан да.

Иһизбэй эттээктэн
Иһитэ бэриһ дин
Сылаһа бигэтэн
Сырыт ээ эн эмиэ,

Эркиниң тонгуттан
Эһиза дьон тонун!
Бэйэң да тонгуттан
Билэһиң оннукхун?

Доборгун, ыл, булун,
Тохтот бу тоноргун!
Дьолгун тоһонгун
Тоһо да сордонгун?

Тон буорга кириһэһин.
Тонубун онто суох.
Хаһан бу ирээһин,
Харааста хомойуох!

...Тон дыз.
Тон орон...
О, дыз, дыз —
Олох да олорон!..

ООБУЙ ОУС

Ообуй оус,
Алаа Мобус,

Оргууй илим тардабын,
Оргууй илим баһабын...

Обуругун, уодаһынын
Олуһун дини бэриһтэрэ,
Саһабылым, харбааһынын
Сатаан туохха тэннээрэ!

Алдьархайдаах тоһуургун
Адыс манаан олордоһун,
Көстүбэһиң-иң, биллибэһиң,
Көһөтүһүн кириһибэһиң.

Араас бары харамайы —
Аттыһынан аһары
Алып-чарай бөрүүрүн
Албаһалаан сөрүүрүн.

Түбэспит дуостал төлөрүйбэт —
Төһө даһаны мунһаннар,
Ситэ кыайан да мөхсүбэт —
Силим быһаар хам ылларар.

Туһу эмэ туттар эрэ —
Тута бу баар буолаһын,
Тийһиң-уһуһун дэлэһинэ —
Тиниктэһиниң өр тыммаккын...

Харах ылбат сабынан
Хайа талыт быһыт хаһан
Кэтэбэһин, кэбис, суолгун,
Кэһик туннан, суостан, модун
Ообуй оус,
Алаа Мобус!

Дьыбардааһа саһарбалпы-ын,
Чыһый киһи сырыттаа.
Кыра курдук санаа
Кыраһыйаһын мин кытта...

Ообуйдарга үкчүлэр
Олоххо эмиэ көстөөччүлэр!

х х х

Киһи кимэ-ханныга,
Киһи хайдах олорбута
Биллэ булгу буор баттыта,
Ыраас мууска уурулла,
Ыһаһын хараһар аннылла.

Дэлэгэй, сайаһас сүрэхтээһэ
Дэриһинэ түөрэ түмсүөҕэ.
Онорбут бары үтүөтэ
Онон төлөнүөҕэ.

Кэчэгэй, түктэри дууһалааһа
Кэмнээн аһа аһыллыаһа.
Санаатын хоту тигэх остуола
Тыһыллыбакка тымныһаһа.

Кэмчи буолуо хараастааччы,
Кэриһтэри нөрүһтэһиң,
Издээн эбэтэр — ким бары
Издэс биһэртэ эргичи.

Истибэккэ истиг тылы
Иһиһим оннук барыаһа.
Иһэ буора даһаны
Ыларыһата ыллыаһа.

х х х

Сорох дьон өллөхтөрүнэ,
Уот ыраастыыр күүһүгэр эрэһэ,
уматан кээһэргэ этэллэр.
Куттарың үөһэ көтүтэргэ,
Ырайга тиксэргэ-тиниргэ
тиэтэйлэлэр.

Оннук дьаһанар түгэһиң
Оччотугар сир урдугар
эһигиттэн туох хаалар?
Кэтириң, кэһиң кэһиңиң
ыһнатый,

Аймах-билэ дьонун-сэргэң
кэриһтиң сылдыһалларыгар?

Үтүө аатың үйэтиһиң буоллаһына,
Үтүс киһи тигэһиң, кэһиң
харыһыктаах, аһылаах
күндү, көмүс унуоххар.

Истиг, иһигэс тыллари
Иһэ сыһаң, баһар,
тырыһыһың тыһыһаах
сибэкки быһыһыгар...

Мин эмиэ
сиртэн сүтэ,
симэһиң охсуоххун
баһарбалпын.

Аракса охсуоххун
баһарбалпын
сиртэн букатын,

Тигэх дыһың,
аны уларыйбат
уйабын

Тулуктаһан турарды
бөһө-таһа
гыһаарын.

Тимиргэ динниг сизтэн,
һыһыл тааска
быһан дуу

Ким дииһиң
киһиһиң
санатаарың,

Орто дойдуга
умсуһаннаах олоһун
төһө кыалларынан
уһаатың!

ПРОГРАММА ТЕЛЕВИДЕНИЯ с 4 сентября по 10 сентября

04.09. Понедельник

1-я программа. Канал ОРТ
06.00. Телеканал «Доброе утро»
09.00. Новости.
09.15. «Вавилонская башня».
10.15. Поле чудес.
11.25. «Песня года».
12.00. Новости.
12.15. Телеканал «Добрый день».
13.25. «На ножках». Сериал.
14.30. Программа «Вместе».
15.00. Новости.
15.20. Приключенческий мультсериал «Охотники за привидениями».
15.45. Звездный час.
16.10. «...До шестнадцати и старше».
16.45. Вкусные истории.
16.55. «Вавилонская башня».
18.00. Новости (с субтитрами).
18.20. Маски-шоу.
18.50. «Ералаш».
19.00. Погода.
19.05. Приключенческий фильм «Седьмая луна».
20.45. Спокойной ночи, малыши!

21.00. Время.
21.40. Сериал «Тысячелетие».
22.35. Время футбола.
23.20. Новости.
23.35. Сериал «Майк Ханмер: Песня Викинг». До 00.35.
2-я программа Канал «Россия»
06.00, 07.00, 08.00, 09.00. ВЕС-ТИ.
06.15, 06.30, 07.30, 07.50, 08.40, 09.20. «Доброе утро, Россия!»
06.20, 08.30. СЕМЕЙНЫЕ НОВОСТИ.
07.30. ПОДРОБНОСТИ.
07.40. «Черным по белому».
09.15. Дежурная часть.
09.35. «Приключения Папируса». Мультсериал.
10.00. «Мануэла». Телесериал.
11.00. ВЕСТИ.
11.30. «Санта-Барбара».
12.30. Ток-шоу «Что хочет женщина?»
13.00. СТАРАЯ КВАРТИРА.
14.00. ВЕСТИ.
14.30. «Черная жемчужина».
15.25. «Богатые и знаменитые».
16.20. «Простые истины».
Телесериал.
17.00. ВЕСТИ.
17.30. САМ СЕБЕ РЕЖИССЕР. Избранное.
18.00. «Графиня де Монсоро».
19.00. «История любви».
20.00. ВЕСТИ.
20.30. Подробности.
20.55. Детектив «В последнюю очередь».
22.40. Док. фильм. «Август». Часть 2-я.
23.00. ВЕСТИ.
23.30. После «Вестей».
23.45. «Мужчина и женщина».
00.35. «Рассекая время». Док. фильм.
01.00. Фильм «Сравное время».
02.40. Дежурная часть. До 02.55.

Якутск
20.55. «Саха сирэ-Якутия». Информационная программа.
21.15. Реклама.
21.25. «Ты сирэ».
21.55. «Аал-луук мас». Олонхо 1250 сылыгар. 2-с бизириг.
06.09. Среда
1-я программа. Канал ОРТ
06.00. Телеканал «Доброе утро».
09.00. Новости.
09.20. «Вавилонская башня».
10.20. Маски-шоу.
10.50. Жди меня.
11.35. Песня года.
12.00. Новости.
12.15. Телеканал «Добрый день».
13.20. «На ножках». Сериал.
14.30. Программа «Вместе».
15.00. Новости.
15.20. Приключенческий мультсериал «Охотники за привидениями».
15.45. Зов джунглей.
16.10. «...До шестнадцати и старше».
16.45. Вкусные истории.
16.50. «Вавилонская башня».
18.00. Новости (с субтитрами).
18.20. СС-18. Между небом и землей.
18.35. Здесь и сейчас.
18.50. Боевик «Пока не грянул гром».
20.45. Спокойной ночи, малыши!

21.00. Время.
21.50. «Полная безопасность». Сериал.
22.45. Как это было.
23.30. Программа «Диалог».
00.00. Сериал «Темные небеса».
01.00. Новости. До 01.25.
2-я программа Канал «Россия»
06.00, 07.00, 08.00, 09.00. ВЕС-ТИ.
06.15, 06.30, 07.30, 07.50, 08.40, 09.20. «Доброе утро, Россия!»
06.20, 08.30. СЕМЕЙНЫЕ НОВОСТИ.
07.30. ПОДРОБНОСТИ.
07.40. «Черным по белому».
09.15. Дежурная часть.
09.35. «Приключения Папируса». Мультсериал.
10.00. «Мануэла». Телесериал.
11.00. ВЕСТИ.
11.30. «Санта-Барбара».

05.09. Вторник

1-я программа. Канал ОРТ
06.00. Телеканал «Доброе утро»
09.00. Новости.
09.20. «Вавилонская башня».
10.20. Пока все дома...
11.00. Здоровье.
11.30. «Песня года».
12.00. Новости.
12.15. Телеканал «Добрый день».
13.20. «На ножках». Сериал.
14.30. Программа «Вместе».
15.00. Новости.
15.20. Приключенческий мультсериал «Охотники за привидениями».
15.45. Царь горы.
16.10. «...До шестнадцати и старше».
16.40. Вкусные истории.
16.55. «Вавилонская башня».
18.00. Новости (с субтитрами).
18.30. Комедия «Раз на раз не приходится».
20.00. Погода.
20.05. Жди меня.
20.45. Спокойной ночи, малыши!

21.00. Время.
21.45. Сериал «Полная безопасность».
22.45. Документальный детектив. «Затмение в Катманду». Дело 1985 года.
23.30. А.Торлон. «Собрание забытых дел».
00.00. Триллер. «Темные небеса».
00.55. Новости. До 01.20.

2-я программа Канал «Россия»
06.00, 07.00, 08.00, 09.00. ВЕС-ТИ.
06.15, 06.30, 07.30, 07.50, 08.40, 09.20. «Доброе утро, Россия!»
06.20. СЕМЕЙНЫЕ НОВОСТИ.
07.30. ПОДРОБНОСТИ.
08.30. «Москва-Минск».
09.35. «Приключения Папируса». Мультсериал.
10.00. «Мануэла». Телесериал.
11.00. ВЕСТИ.
11.30. «Санта-Барбара».
12.30. Ток-шоу «Что хочет женщина?»
13.00. СТАРАЯ КВАРТИРА.
14.00. ВЕСТИ.
14.35. «Черная жемчужина».
15.25. «Богатые и знаменитые».
16.20. «Простые истины».
Телесериал.
17.00. ВЕСТИ.
17.30. САМ СЕБЕ РЕЖИССЕР. Избранное.
18.00. «Графиня де Монсоро».
19.00. «История любви».
20.00. ВЕСТИ.
20.30. Подробности.
20.55. Детектив «В последнюю очередь».
22.40. Док. фильм. «Август». Часть 2-я.
23.00. ВЕСТИ.
23.30. После «Вестей».
23.45. «Мужчина и женщина».
00.35. «Рассекая время». Док. фильм.
01.00. Фильм «Сравное время».
02.40. Дежурная часть. До 02.55.

Якутск
20.55. «Саха сирэ-Якутия». Информационная программа.
21.15. Реклама.
21.25. «Ты сирэ».
21.55. «Аал-луук мас». Олонхо 1250 сылыгар. 2-с бизириг.

06.09. Среда

1-я программа. Канал ОРТ
06.00. Телеканал «Доброе утро».
09.00. Новости.
09.20. «Вавилонская башня».
10.20. Маски-шоу.
10.50. Жди меня.
11.35. Песня года.
12.00. Новости.
12.15. Телеканал «Добрый день».
13.20. «На ножках». Сериал.
14.30. Программа «Вместе».
15.00. Новости.
15.20. Приключенческий мультсериал «Охотники за привидениями».
15.45. Зов джунглей.
16.10. «...До шестнадцати и старше».
16.45. Вкусные истории.
16.50. «Вавилонская башня».
18.00. Новости (с субтитрами).
18.20. СС-18. Между небом и землей.
18.35. Здесь и сейчас.
18.50. Боевик «Пока не грянул гром».
20.45. Спокойной ночи, малыши!

21.00. Время.
21.50. «Полная безопасность». Сериал.
22.45. Как это было.
23.30. Программа «Диалог».
00.00. Сериал «Темные небеса».
01.00. Новости. До 01.25.
2-я программа Канал «Россия»
06.00, 07.00, 08.00, 09.00. ВЕС-ТИ.
06.15, 06.30, 07.30, 07.50, 08.40, 09.20. «Доброе утро, Россия!»
06.20, 08.30. СЕМЕЙНЫЕ НОВОСТИ.
07.30. ПОДРОБНОСТИ.
07.40. «Черным по белому».
09.15. Дежурная часть.
09.35. «Приключения Папируса». Мультсериал.
10.00. «Мануэла». Телесериал.
11.00. ВЕСТИ.
11.30. «Санта-Барбара».

12.30. Ток-шоу «Что хочет женщина?»
13.00. Старая квартира.
14.00. ВЕСТИ.
14.35. «Черная жемчужина».
15.25. «Богатые и знаменитые».
16.25. «Простые истины».
Телесериал.
17.00. ВЕСТИ.
17.30. САМ СЕБЕ РЕЖИССЕР. Избранное.
18.00. Остроумный фильм «База» (США).
20.00. ВЕСТИ.
20.30. ПОДРОБНОСТИ.
21.00. «Умышленное убийство» Остроумный фильм (США).
22.40. Дежурная часть.
23.00. ВЕСТИ.
23.30. После «Вестей».
23.40. «Н. долгие века...» Документальный фильм.
00.25. Чемпионат России по футболу. Черноморск-Локомотив. До 02.25.

Якутск
21.00. «Саха сирэ-Якутия». Информационная программа.
21.20. Реклама.
21.30. ТВ-спорт.
21.55. «Барбары» «Болоро Байкалы».
22.35. «Кэм» программа.
07.09. Четверг
1-я программа. Канал ОРТ
06.00. Телеканал «Доброе утро».
09.00. Новости.
09.20. «Вавилонская башня».
10.20. Женские истории.
10.50. «Человек и закон».
11.35. Песня года.
12.00. Новости.
12.15. Телеканал «Добрый день».
13.20. Сериал «На ножках».
14.30. Программа «Вместе».
15.00. Новости.
15.20. Мультсериал «Охотники за привидениями».
15.45. Программа 100%.
16.10. «...До шестнадцати и старше».
16.45. Вкусные истории.
16.55. «Вавилонская башня».
18.00. Новости (с субтитрами).
18.15. «Жаландур».
18.45. Здесь и сейчас.
18.55. Погода.
19.00. Приключенческий фильм. «Тайны мадам Вонт».
20.45. Спокойной ночи, малыши!

21.00. Время.
21.50. Сериал «Полная безопасность».
22.45. Программа «Другая жизнь».
23.35. Программа «Посмотри».
00.05. Сериал «Темные небеса»
01.05. Новости. До 01.30.
2-я программа Канал «Россия»
06.00, 07.00, 08.00, 09.00. ВЕС-ТИ.
06.15, 06.30, 07.30, 07.50, 08.40, 09.20. «Доброе утро, Россия!»
06.20, 08.30. СЕМЕЙНЫЕ НОВОСТИ.
07.30. ПОДРОБНОСТИ.
07.40. «Черным по белому».
09.15. Дежурная часть.
09.35. «Приключения Папируса». Мультсериал.
10.00. «Мануэла». Телесериал.
11.00. ВЕСТИ.
11.30. «Санта-Барбара».
12.30. Ток-шоу «Что хочет женщина?»
13.00. Старая квартира.
14.00. ВЕСТИ.
14.30. «Черная жемчужина».
15.25. «Богатые и знаменитые».
16.20. «Простые истины».
17.00. ВЕСТИ.
17.30. САМ СЕБЕ РЕЖИССЕР. Избранное.
18.00. «Графиня де Монсоро».
19.00. «История любви».
20.00. ВЕСТИ.
20.30. Подробности.
20.55. «Волкодав» Остроумный фильм.
23.00. ВЕСТИ.
23.30. После «Вестей».
23.45. Док. фильм. «Платинум»
00.25. Детектив. «Швейцарский сюрприз» (США).
02.15. Дежурная часть. До 02.30.

Якутск
20.55. «Саха сирэ-Якутия». Информационная программа.
21.15. Реклама.
21.25. «Ты сирэ».
21.45. Любимые мелодии.
09.09. Суббота
1-я программа. Канал ОРТ
08.00. Новости.
08.15. Слово пастыря.
08.30. Митрополит Кирилл.
08.45. «Все путешествия женщины Кусто».
09.25. «Играй, гармонь любимая».
09.55. «Ералаш».
10.10. Смяк.
10.30. Спасатели. Экстренный вызов.
11.00. «С легким паром!».
11.35. Утренняя почта.
12.05. «Продлись, продлись очарованные» фильм.
13.45. Вкусные истории.
14.00. В мире животных.
14.45. История одного шедевра. Русский музей.
15.00. Новости.
15.10. Сериал «Торен».
16.05. Сильное чувство.
16.45. Мультябука.
17.05. Программа «Другая жизнь».
18.00. Новости.
18.15. Документальный детектив. «В случае происшествия-рогострел». Дело 1998 года.
18.45. Программа «Жизнь замечательных людей».

2-я программа Канал «Россия»
06.00, 07.00, 08.00, 09.00. ВЕС-ТИ.
06.15, 06.30, 07.30, 07.50, 08.40, 09.20. «Доброе утро, Россия!»
06.20, 08.30. СЕМЕЙНЫЕ НОВОСТИ.
07.30. ПОДРОБНОСТИ.
07.40. «Черным по белому».
09.15. Дежурная часть.
09.35. «Приключения Папируса». Мультсериал.
10.00. «Мануэла». Телесериал.
11.00. ВЕСТИ.
11.30. «Санта-Барбара».

Видеофильм.
22.55. Видеоэкскурсия.

08.09. Пятница

1-я программа. Канал ОРТ
06.00. Телеканал «Доброе утро».
09.00. Новости.
09.20. «Вавилонская башня».
10.20. Снехопалорама.
11.00. Программа «Андрей Петров: с жизнью не только».
12.00. Новости.
12.15. Телеканал «Добрый день».
13.20. «На ножках». Сериал.
14.30. Программа «Вместе».
15.00. Новости.
15.20. КВН-2000.
16.55. «Вавилонская башня».
18.00. Новости (с субтитрами).
18.20. Джентльмен-шоу.
18.45. Здесь и сейчас.
18.55. Человек и закон.
19.35. Погода.
19.40. Поле чудес.
20.45. Спокойной ночи, малыши!

21.00. Время.
21.45. Детектив Агаты Кристи «Убийство-это просто».
23.40. Новости.
00.00. Фильм. «Глаза смерти».
До 01.45.
2-я программа Канал «Россия»
06.00, 07.00, 08.00, 09.00. ВЕС-ТИ.
06.15, 06.30, 07.50, 08.40, 09.20. «Доброе утро, Россия!»
06.20, 08.30. Семейные новости
07.30. ПОДРОБНОСТИ.
07.40. Черным по белому.
08.30. «Тысячи и один день».
09.15. Дежурная часть.
09.35. «Приключения Папируса». Мультсериал.
10.00. «Мануэла». Телесериал.
11.00. ВЕСТИ.
11.30. «Санта-Барбара».
12.30. Ток-шоу «Что хочет женщина?»
13.00. Старая квартира.
14.00. ВЕСТИ.
14.30. «Черная жемчужина».
15.25. «Богатые и знаменитые».
16.25. Башня.
17.00. ВЕСТИ.
17.30. Комедийная мелодрама. «Если можешь, прости...»
19.00. «История любви».
20.00. ВЕСТИ.
20.30. ПОДРОБНОСТИ.
20.55. НАШЕ ДЕЛО. Программа Станислава Кучера. Об олимпийских играх в Сиднее.
21.55. Агитация.
23.00. ВЕСТИ.
23.30. После «Вестей».
23.40. Фильм «Ночной убийца».
01.20. «Формула скорости».
01.45. «Футбол+ТВ» с А. Вайштейном.
02.25. Дежурная часть. До 02.40.

Якутск
20.55. «Саха сирэ-Якутия». Информационная программа.
21.15. Реклама.
21.25. «Ты сирэ».
21.45. Любимые мелодии.
09.09. Суббота
1-я программа. Канал ОРТ
08.00. Новости.
08.15. Слово пастыря.
08.30. Митрополит Кирилл.
08.45. «Все путешествия женщины Кусто».
09.25. «Играй, гармонь любимая».
09.55. «Ералаш».
10.10. Смяк.
10.30. Спасатели. Экстренный вызов.
11.00. «С легким паром!».
11.35. Утренняя почта.
12.05. «Продлись, продлись очарованные» фильм.
13.45. Вкусные истории.
14.00. В мире животных.
14.45. История одного шедевра. Русский музей.
15.00. Новости.
15.10. Сериал «Торен».
16.05. Сильное чувство.
16.45. Мультябука.
17.05. Программа «Другая жизнь».
18.00. Новости.
18.15. Документальный детектив. «В случае происшествия-рогострел». Дело 1998 года.
18.45. Программа «Жизнь замечательных людей».

09.09. Суббота

1-я программа. Канал ОРТ
08.00. Новости.
08.15. Слово пастыря.
08.30. Митрополит Кирилл.
08.45. «Все путешествия женщины Кусто».
09.25. «Играй, гармонь любимая».
09.55. «Ералаш».
10.10. Смяк.
10.30. Спасатели. Экстренный вызов.
11.00. «С легким паром!».
11.35. Утренняя почта.
12.05. «Продлись, продлись очарованные» фильм.
13.45. Вкусные истории.
14.00. В мире животных.
14.45. История одного шедевра. Русский музей.
15.00. Новости.
15.10. Сериал «Торен».
16.05. Сильное чувство.
16.45. Мультябука.
17.05. Программа «Другая жизнь».
18.00. Новости.
18.15. Документальный детектив. «В случае происшествия-рогострел». Дело 1998 года.
18.45. Программа «Жизнь замечательных людей».

19.25. Комедия «Неподдающиеся».
21.00. Время.
21.40. Боевик «Миньон».
23.30. Фильм «Романтизм и анимация» До 01.35.

2-я программа Канал «Россия»
07.30. «Диалог о рыбалке».
08.00. Фильм-сказка «Калоши счастья».
09.30. Мультфильм «Приключения Папируса».
10.00. «Доброе утро, Страна!».
10.50. «Сто к одному». Телеигра.
11.35. САМ СЕБЕ РЕЖИССЕР.
12.05. «Друзья-П» Сериал.
12.35. «Золотой ключик».
13.00. «Кинескоп Рекс».
14.00. ВЕСТИ.
14.20. Фильм «Табора уходит в небо».
16.00. Международная панорама.
17.00. «Пресс-клуб».
18.00. МОЯ СЕМЬЯ.
19.00. «Два рожденья».
20.00. ВЕСТИ.
20.25. «Городок».
21.00. Мелодрама «Хорошие и плохие».
22.45. Фильм «Акулы».
00.30. Автогонки «Формула-1» До 01.40.

Якутск
20.30. Лена-ТВ.
21.00. Правовой канал.
21.25. К столетию Якутской литературы. Суорун Омоллоон уонна Суотту музейа. 2-с бизириг.
21.55. «Сардаана».
22.20. «Семь дней столицы».
22.30. Любимые мелодии.

10.09. Воскресенье

1-я программа. Канал ОРТ
08.00. Новости.
08.10. «Служу России»!
08.40. «Дисней-клуб»: «Аладдин».
09.10. Вкусные истории.
09.20. Утренняя звезда.
10.10. «Непутевые заметки» Ды. Крылова.
10.30. Пока все дома.
11.05. Комедия «Альфа».
11.35. Здоровье.
12.05. Фильм «Анна от 6 до 18».
14.00. Клуб путешественников.
14.45. История одного шедевра. Русский музей.
15.00. Новости.
15.10. «Торен». Сериал.
16.05. «Семь бед-один ответ».
16.20. «Дисней-клуб»: «101 далматинец».
17.15. «В поисках утраченного».
18.00. Новости.
18.15. «Снехопалорама».
18.50. «Ералаш».
19.05. «Особенности национальной охоты».
21.00. Время.
21.50. Погода.
21.55. КВН-2000. Часть 2-я.
23.30. Фильм «Дьявол и десять заповедей» До 01.50.

2-я программа Канал «Россия»
07.30. «Мария, Мириелла и Транзирион» Фильм для детей.
08.45. «Папа, мама, я-спортивная семья».
09.30. Почта РТР.
10.00. «Доброе утро, Страна!».
10.30. «Аншлаг» и К.
11.30. «ГОРОДОК».
12.00. РУССКОЕ ЛОТО.
12.40. Федерация.
13.15. Парламентский час.
14.00. ВЕСТИ.
14.20. ДИАЛОГИ О ЖИВОТНЫХ.
15.10. «Планета Земля».
16.05. Сам себе режиссер.
16.40. «Марселек, 12» Фильм 2-ой. «Ставок больше нет».
18.10. Фильм «Месть».
20.00. ЗЕРКАЛО.
20.55. «Плещите колдовство».
Творческий вечер Ларисы Рубальской.
21.35. Автогонки «Формула-1»
00.00. Трагикомедия «Небо в алмазах»
01.50. «Киношок-2000». До 02.45.
Якутск
20.55. «Цветы Якутии-2000». Итоги I республиканской выставки-конкурса.
21.15. «Добрый вечер, Якутия!»

Саха литературатын 100 сылыгар

Ийэ тылбыт кыабын тириэрэн, саҥа аартыктары арыйан

(Болтохоттон төрүттээх интеллигеннэр уонна суруйааччылар тустарынан бэлиэтээһиннэр)

(Салгыта. Иннин "Саҥа олох" 98 №-гэр көр.)

1937-38 сс. политическай репрессияларга эрири-мускууру көрсүбүт. Аба дойдуну көмүскүүр Улуу сэрии сылларга олох тыһыс тыһын уйбут көлүөнэ дьон ортолоругар саха литературатын туһа дьон урууһу-харыһыа үлэлээбит М.Добордуурал курдук суруйааччы киһи үтүөтэ-өмөтө улахан. Саха литературатын туһа өр сылларга барбыт меккүөрдэри туорааһын уонна ол дуолан охсуһууттан саха литературатын сайдар-үүнэр суолга таһаарыы суруйааччылары сыһан-арыһан аҕааба-таҕа. М.Ф.Добордуурал көлүөнэтин дьон баарыла даҕаны олус ыарахан кэми ааспыттарын өйдүүбүт, киһилэргэ өрүүтүн махталлаах буоларбыт наада.

х х х

Болтохоттон төрүттээх Чоочоолоттор бырааттара С.А.Саввин —Күн Дьырибинэ саха литературатыгар үгэ жанрын олохтообут классиктанын биллэр. 1937 сыллаахха "Тураах тойуга, сахсырба саабына" дьин үлэлэрин бастаах кинигэти Москвага бэчээттэнэн тахсыбыта. Степан Афанасьевич сатирик-үгэһит уонна фельетонист быһытынан өссө 1925 сыллаахтан биллибитэ-көстүбүтэ.

Кини сайдыылаах киһи буолууттар убаада, саха норуотун биллиилээх фольклорһа, этнография А.А.Саввин сабыдыаллаабыт буолуохтаах. Саввиннар Чоочоолотторунан ааттаналлара. Андрей Данилович Саввин — Чоочоолот Улуу Хорулаантан төрүттээх Москөл Уйбаан уолуттан Мэхээлэттэн төрөөбүт Дария дьин бэрт кытыгырас, үлэһит кыһыы кэргэн ылан ыл-дьон буолбуттара, элбэх оҕолормуттара.

Андрей Андреевич Саввин биһирэ төрөөбүт убаада Афанасий Андреевич Саввин айылбаттан бэриһиннэрэлээх мындыр өйдөөх киһи этэ. Кини 1920-1921сс. үөрэх дьылыгар оскуола үлэһитэ буолбутун, онно ыппыт үлэтин тулунан педагогическай наука доктор, профессор В.Ф.Афанасьев "Школа и развитие педагогической мысли в Якутии" дьин кинигэтигэр: "Заведующим учебно-производственной мастерской Чурапчинской единой трудовой школы I ступени, в которой имелись слесарный, кузнецкий и бондарный цехи, работал кузнец Афанасий Андреевич Саввин. В школе была организована сельскохозяйственная форма, занимавшаяся полеводством, огородничеством и молочным хозяйством..." (Афанасьев В.Ф. Школа и развитие педагогической мысли в Якутии. Якутск, 1986. с. 168-169).— дьин бэлиэтээбитэ.

Афанасий Андреевич бэйэтин кэмнэргэ прогрессивнай өйдөөх-санаалаах, эрдэттэн Чурапчыга олохсуйбут В.Н.Шаганов, В.Н.Загибалов, М.Н.Тютчев уо. д. а. араас кэмнэргэ кэлэн барбыт политэссылнардары кытары добордослуһ кии этэ. Ааҕара, суруйара хуну-дьылы билгэлиирэ, метеорологическай кэтээн көрүүлэри тилигин быспакка өҥөрө.

Кини биһир дойдулааба С.А.Новгородов собуруу оло-ро, саха грамматикатын суруйбут Сергей Васильевич Ястремскийга 1923 сыл ахсынны 28 күнүгэр ыппыт суругар: "...Много восторженных отзы-

вов о Вашей работе над якутским языком я слышал от своего сонаследника Афанасия Андреевича Саввина (Чоочоолот уола) из племени Бэртнэмдээх в 5 верстах от Чурапчи."—(Новгородов С.А. "Первые шаги якутской письменности". М., изд-во "Наука", 1977. стр. 239). дьин бэлиэтээбитэ баар. Ити курдук олоххо күүтэн интэриэстээх, биллэ-көрүүгэ тардыспыт буолан Афанасий Андреевич бэри аймактарыгар, ону таһынан уолугар Степан Афанасьевич Саввинга — Күн Дьырибинэ үчүгэй сабыдыалы өнөрбүтэ. Кини уолун Степанга мин куолаһым баара ону сайыннарба-та дьин хомойоро үһү. Онон буоллабына, Афанасий Саввин ырыһыт уонна олохтохт буолуон сөп эбит.

Чурапчы улуутун бочуоттаах гражданина, биллиилээх педагог Н.С.Соловьев биһир манньык түбэлтэни холобурдуу: "Улууска биһирэ улахан түмсүүлээх ыһах буолбут. Оно бөөөстөр, быһыйдар, ырыһыттар, олохтохттар уо. д. а. күрэхтэһиллэрэ тэнийбит. Ол нэһиликтэринэн бастыыр, аат-суол былдьаһыта буолан, олус күүрэһинээхтик барбыт. Ырыа күрэхтэһинигэр И.Хатылыттан Афанасий Саввин бастаабыт. Кини доһуу тардар ыраас, көндөй куоластааҕа үһү (Соловьев Н. Биллиилээх фольклорист А.А.Саввин. "Саҥа олох" хаймат 1994 с. тохсунньу 15 күнүнээри 4-5 №№-дэргэ).— дьин.

Итинник дэгиттэр талааннаах кинигтэн айыллыбыт С.А.Саввин—Күн Дьырибинэ төрөөбүт тыл сүмэһинин, кини дэгитин, этэр, кэспир,ойуулуур-дүһүнүүр кыабын оҕо эрдэбиттэн илгэриннээбэ. Ол түмүгэр саха норуотун бастаах үгэһитэ, юморһа үүнэн-сайдан бу жанрга сахалартан ким да холоһон көрө-илгичтэ бастаһынан суолу астааҕа эбээт. Кини талаанын П.А. Ойуунускай үрдүктүк сыһаалаабыта уонна эрэмнэ санаатын манньык строкаларынан элпитэ:

Куһаҕаны куттуурга
Кутаа уот тыллаах,
Албыны ачаттарга
Алчырдан айахтаах,
Тыттар ытыс,
Тытылба тын ырах,
Куулуҕ уол,
Күөбүл иһин
[Эрэнэрим очко]
Эн буолаа иһини.

Степан Афанасьевич Саввин быраата Виктор Афанасьевич Саввин артист буоларыгар суолу-ниһи ыйан биэрбит кинигтэн П.А.Ойуунускай буоларын туһунан журналист Николай Гуляев биһир биллэр ыстатыйалары суруйан турардаах. Бу ыстатыйаны кини РСФСР үтүөлээх, Саха АССР народнай артиһа Виктор Афанасьевич Саввин 40 сааһык туолууттар аҕабыта (ГУЛЯЕВ Н. Дорога ведет к вершине. Газета "Молодежь Якутии" 28 декабря, 1965 года).

Күн Дьырибинэ олус уустук олоһу олоһубут, элбэх эрэйи-кыһалары көрсүбүт киһи. Биллэ-П.А.Ойуунускай "норуот өстөөгө" аатырбыт кэмнэргэ хайыыллыбыта. Чолпу туохка буруйдаабыттарын биллэри СР Куттал суох буолуутун миһирэстөөтүн архивыгар көгүлүтэн киирэн 1938 сыл балаҕан ыйын 21 күнүттэн толоруллубут 2225 №-дээх (архивнай №-рэ 2963) дьыаланы ылан көрдүм. Дьыалаба бу курдук суруллубут:

"Дело №2225
По обвинению Саввина Степана Афанасьевича, Габышева Сергея Саввича, Иванова Михаила Ивановича, Васильева

Ивана Ивановича по ст. 58 п.п. 2,7,11 УК

Начато 21 сентября 1938 г. Окончено 9 октября 1939 г. Постановление
[Об избрании меры пресечения]

1938 года, июля "4" дня, гор. Якутск.
Я, опер. уполн. 3 отд. 4 отдела УГБ НКВД ЯАССР —сержант госбезопасности Зотев, сего числа рассмотрев имеющийся следственный материал в отношении Саввина Степана Афанасьевича сего по с должности зам. редактора "Кыым" —

Нашел:
Саввин С.А. являлся членом и-р националистической и повстанческой организации Субурусской, на протяжении многих лет проводил подрывную националистическую деятельность против соввласти, а также вместе Субурусским, и другими занимался подготовкой и вербовкой лиц в повстанческие группы для вооруженной борьбы с соввластью.

Руководствуясь ст. ст. 128 и 158 УПК РСФСР —

Постановил:
Не предьявляя обвинения Саввина Степана Афанасьевича привлечь к уголовной ответственности по признакам ст. ст. 58-7 и 58-2 УК РСФСР.

Мерой пресечения в отношении его избрать содержание под стражей при Якутской тюрьме.

Копию настоящего постановления направить Прокурору ЯАССР и нач. Якутской тюрьмы — для исполнения.

Опер. уполн. 4 отдела УГБ сержант Госбезопасности (Зотев).

Согласен: Нач. 4 отдела УГБ НКВД ЯАССР ст. лейтенант Госбезопасности Беллев, — дьин или баттаһыннаах бастахы буруйдааһын оһонуллубут.

Интэнэ көстөрүнэн, Степан Афанасьевичи "Субурускай" дьин контрреволюционнай тэриэтэни тэрийиһин дьин буруйдаабыттар. Аны туран, "норуот өстөөгө" буолбут П.А.Ойуунускай өйөөбүккүн, кини ССРС Верховнай Советын депутаттар кандидаттынан турарыгар тыл эппиккин дьин баайсыбыттар. Тоһо да араастан эрийбиттэрин иһин, Степан Афанасьевич Саввин санаатын булгуруппаттарга. Кэлин уһугар "Виду того, что добытые уликовые материалы для передачи суду Саввина недостаточны, а поэтому... дальнейшим производством прекратить и из под стражи немедленно освободить" дьин быһаарыы таһаараннар. Степан Афанасьевичи 1939 сыл балаҕан ыйын 29 күнүгэр хайыһыттан босхолообуттара.

Гражданскай сэрии сылларыгар ЧОН байыһынан сылдыбыт, Советскай байлаһы саямай ыарахан кэмнэргэ көмүскэһэн сана-саадах тулпут киһи үтүөтүн-өмөтүн аахсыбаккалар хайыбыттарын сөҕө эрэ саныһын. Эгэ киһи очкуоһу олох төттөрү өрүүтэри сатира тыһынан саралаан советскай тутул бөбөрҕөөһүнүгэр көмөлөспүтүн билиниэхтэрэ дуо, суох буоллаа дин. Күн Дьырибинэ олох тыһыс оскуолатын толору барбыт киһи этэ. 1924-1929 сылларга государствова куттал суох буолуутун органигар эппиттээх дуоһунаска үлэлээбитэ. Хас да сыл устата Булүү оройуонугар сылдыбыта. "Кыым" хаймака онтон "Куорат уола", "Хаб. Хал — скай" дьин кистэлэн аатынан үбү сизчиллэри, обшественнай бэрээдэги кэһээн-

чилэри саралаан фельетоннары, ыстатыйалары тилигин быспакка суруйара. 1933 сыллаахха Москвага Илинни дойдулар үлэлээн интиллээхчилэри коммунистическай университеттары (КУТБ)үөрэ-нэн бүтэрбит. Аба дойдуну Улуу сэритини кыттыылааба. Сэрии кэминтэн 1945 — 1956 сылларга Саха сиринээри кинигэ нэдэ-тельствоһугар тылбаастыт, редактор быһытынан үлэлээбитэ.

Күн Дьырибинэ суруйааччы быһытынан саха литературатын иннингэр туох үтүөлээһин-өнөлөөбүт? Бастатан эттэххэ, көр-күлүү, үгэ жанрын олохтообута. Онто "Сахсырба саабына, тураах тойуга" дьин аатынан тахсыбыта. Ол кэинэ "Үс үгэ" энтин курдук биһирдир-лээн дьосус кинигэлэри доруу-доруу бэчээттэтэрэ эрээр, тоһо эрэ литература бу жанрга классиктэн быһытынан ай-ымныларын түмүтэ. Ону сорох доһотторо кырдааһыт эдэр эрдэбинэ политическай моһуонга ылларан санаата тэйтэ, сымыйага буруйданан хомойубта улахаана, арааһа, тааһа эрдэргэ дьин сабагалы-ыллара. Кини тыһынаах бэйэтэ бу күн сирингэр суох буолбутун кэинэ, ону даҕаны мин туруор-саммык, кэргэнин Мария Бур-цааны көмөлөһүннэрэн, айар үлэтин баһы хайысхатын кэр-рээһини тулуттан 1975 сылла-аха "Күн Дьырибинэ" дьин та-лыллыбыт айымныларын ки-нигэтин бэчээттиллибит. Ити кини 1937 сыллаахы кинигэтин кэминтэн иккистэн суруй ай-ымныларын түмэн таһаарымы этэ.Ол кинигэргэ хрестоматий-най буолбут бары үгэлэрэ кил-эриллибиттэрэ.

С.А.Саввин — Күн Дьыри-бинэ биһир суол хорсун быһыны өнөрөн турардаах. Саха лите-ратуратын историяһыгар сэдэх көстүүнэн буолар үтүөкүннээх холобур көрдөрбүтэ. Нуунаа аатырбыт поэта Александр Таардооскай "Василий Тер-кин" дьин айымнытын биһир дойдулааба, кэлин күтүөтэ бу-олбут Г.И.Макаров — Дьуон Дьынылы сахалыы тылга тыл-баастаан иһэн олохтон туораа-быта. Хор, ону Степан Афа-насьевич салгыы тылбаастаан 1970 сыллааха, өлүөн аҕай иннинэ кинигэтин таһаартар-быта, ити сыл муус устар 22 күнүгэр кини тыһынаах бэйэтэ суох буолбуга. Бу олус элбэх сыраны, сатабылы, дьосуру эрийэр уус-уран тылбааһы киһитэ кини буолан ситэрбитэ. Суруйааччы үлэтин ити курдук дьаныһан туран ситэрин Сте-пан Афанасьевичтан төһөлөөх сыратын-сылбатын ылбыта бу-олуой? Кини доһурун кэриһин үлэтигит. Саха литератураты-гар өссө биһир уустук ай-ылбалаах суду айымны са-халы тылбааһа ити курдук оһонуллубута.

Күн Дьырибинэ литератур-най нэһиликэтигиттэр М. Горькай "Ийэ", Чингиз Айтма-тов "Ийэ хонуу" дьиннэрин курдук чалчы талааннаахтык өнөрбүт уус-уран сахалыы тылга тылбаастарыттан ураты сатыытык суруллубут, очко-тоһу кэм историческай ахчы-ларыгар олоһубут фельетон-нарын туһунан кинигэтин таһаарыах сөптөөх суруйуула-ра аны да элбэхтэр.

Саха норуотун уһууттан түспэт "Тураах уонна күдээх", "Үрдэ үүс бэргэһэ, анна адыр уу", "Сатаабат аата сата баһын тардыма", "Көбүхөгүрүн аанньа күөх киһиргэс" дьин үгэлэрин саха тыллаах баарын тухары олоһун аргыһа, тиллэн кэлэ турар көр-күлүү буолан олохтоон өрүүтүн аргыс-таһааһа—ол күлүүк уол Күн

Дьырибинэ күөдүүлүт көрө этэ дьин махталынан ахты-лыта. (Тумат С. Күн Дьыриби-нэ. "Чолбон", 1993, 12-рз, стр. 111-121).

х х х

Саха литературатыгар Мас-сыныс Хабырымс, Түөйүлээ-этэ дьин аатынан ырыа-хороон суруйан киирбит, идэтинэн учу-угал Г.И.Макаров — Дьуон Дьынылы Чурапчыгаады С.А.Новгородов ааһынан педу-чилишега үөрэнэр сылларгыт-тан нуунаа классическай су-руйууларын аахпыт, биллэ-көрүүгэ тардыһылаах киһи этэ.

Дьуон Дьынылы Чурапчы сирингэр-уогугар үөскээбит су-руйааччылартан, Эрилик Эри-синтэнэн ураты, хайалары-нааһар даҕаны элбэхтик үөрэ-тиллибит, олоһо, айар үлэтэ чинчиллибит автор буолар. Бу строкалары суруйааччы түс бэйэбинэн Дьуон Дьынылы ай-ар үлэтигэр аһаан иһэн моһо-рафийны хас үбүлүөйэ кэл-лэһин аайытын хайыаттар-га, "Хотугу сулус" (кэлин "Чол-бон") сурунаалга кини туһунан ырытылаах, саҥа көрдөөһүннээх ыстатыйалары аҕаабаа суруйбутун.

(Тумат С. Дьуон Дьынылы. (Айар үлэтин хыгас очерка-та. Дьоккуускай, "Бичик", 1994).

(Тумат С. А.С. Пушкин уон-на Саха сирэ, Дьоккуускай "Би-чик", 1999).

Онон чолчу тугу Дьуон Дьынылы саха литерату-ратыгар киллэрбит үтүөлээһин-өнөлөөбүт дьин ыһытыга хо-руйдуур кэрнэтэ манньыгы эти-эм этэ: бастатан туран, үлүлү-чүлээх тылбаастытын бэлиэти-бин. Олоһун 12 сылын бэрэн туран А.С.Пушкин "Евгений Онегин" сахалыы тыһынан саҕардаһыт эрэ буоллабыта, саха литературата апарыһыт-таах уус-уран тылбаастаа на-адыһыт кэмнэргэ бу доһуунаа-ах соругу кэскиллээхтик то-лорбуга. Бу кэмнэ Саха лите-ратуратын айар дьонго атаҕас-таһылаах саба түһүүлэр оһонуллар кэмнэргэ этэ. П.А.Ойуунускайдаах ааттара -суоллара өссө да тиллэ иһинг. Суруйааччылары буруйдаһан национализмга тиниэ буруй-дуу сатааччылар харса-хабыра суох кумалыһага турумуут кэминэргэ Россия үөрэхтээх-хаардаах, чинчийдиик дьы-ланы көрөр ученайдара, лите-ратуреведтара саха литерату-ратын быһаарылла илих про-блемаларыгар ылсан үлэнилли-лэрин тэрийин наада, саха эрэ литературатыгар буолба-ка, бары национальчыл лите-ратуралар кыһалбаларыгар туһуланыллыахтааба. Очуту-гар Россия ученайдара сэмээрэр, болломолоруун уураар бөдөн уонна үлүлүчү суолталаах үлэни оҕоруу эри-иллэр. Бу кэмнэ Дьуон Дьынылы "Евгений Онегин" сахалыы тылга тылбаас-таһынын ССРС суруйааччыла-рын II съези буолуон аҕай иһ-инэ бүтэрбитэ. Уус-уран тыл-баас Павел Антопольскай өнөрбүт диклааһыгар улахан-нык хайыаммыта уонна саха ли-тературатын бөдөн ситиһинин быһытынан сымнабылы ыл-быта. Биһиги суруйааччылар-бытыгар ити наада этэ.

Сэмэн ТУМАТ,
Российская Федерация
Суруйааччыларын уонна
Журналистарын
союзтарын чилиэннэрэ.
(Салгыта бэчээттэниэ).

